

ΑΝΑΛΥΣΗ ΙΙ

Γραμμικές συναρτήσεις και Διαφορισιμότητα πραγματικών συναρτήσεων

Γραμμικές συναρτήσεις:

Όρισμός: Μία συνάρτηση $\vec{f} : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ ονομάζεται **γραμμική συνάρτηση** αν και μόνο αν ισχύουν οι παρακάτω σχέσεις:

$$\begin{cases} \vec{f}(\vec{x} + \vec{y}) = \vec{f}(\vec{x}) + \vec{f}(\vec{y}) \\ \vec{f}(\lambda \vec{x}) = \lambda \vec{f}(\vec{x}) \end{cases}, \quad (1)$$

για $\vec{x}, \vec{y} \in U$ και $\lambda \in \mathbb{R}$, οι οποίες συνδιαστικά γράφονται ως:

$$\vec{f}(\lambda \vec{x} + \vec{y}) = \lambda \vec{f}(\vec{x}) + \vec{f}(\vec{y}), \quad (2)$$

ή ακόμα γενικότερα

$$\vec{f}(\lambda \vec{x} + \mu \vec{y}) = \lambda \vec{f}(\vec{x}) + \mu \vec{f}(\vec{y}), \quad (3)$$

για $\vec{x}, \vec{y} \in U$ και $\lambda, \mu \in \mathbb{R}$.

Πρόταση: Έστω $\vec{f} = (f_1, f_2, \dots, f_m) : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$. Τότε ισχύουν τα παρακάτω:

1. \vec{f} γραμμική διανυσματική συνάρτηση $\Leftrightarrow f_1, f_2, \dots, f_m$ γραμμικές πραγματικές συναρτήσεις.
2. \vec{f} γραμμική διανυσματική συνάρτηση $\Rightarrow \vec{f}(\vec{0}) = \vec{0}$.

• Για $n = 1, m = 1$:

$$f : U \subseteq \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R} \text{ γραμμική} \Leftrightarrow \exists a \in \mathbb{R} : f(x) = ax, \quad x \in U \quad (4)$$

Απόδειξη:

(\Leftarrow)

$$f(\lambda x + \mu y) = a(\lambda x + \mu y) = \lambda ax + \mu ay = \lambda f(x) + \mu f(y)$$

άρα είναι γραμμική μία συνάρτηση της μορφής (4).

(\Rightarrow)

Θέτουμε

$$f(1) = a \in \mathbb{R} \quad \text{και άρα} \quad f(x) = f(1x) = xf(1) = ax \quad (5)$$

επομένως δείξαμε ότι μία γραμμική συνάρτηση $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ έχει τη μορφή (4) με a να δίνεται από την (5).

• Για $n \geq 2, m = 1$:

$$f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R} \text{ γραμμική} \Leftrightarrow \exists \vec{a} \in \mathbb{R}^n : f(\vec{x}) = \vec{a} \cdot \vec{x}, \quad \vec{x} \in U \quad (6)$$

Απόδειξη:

(\Leftarrow)

$$f(\lambda \vec{x} + \mu \vec{y}) = \vec{a} \cdot (\lambda \vec{x} + \mu \vec{y}) = \lambda \vec{a} \cdot \vec{x} + \mu \vec{a} \cdot \vec{y} = \lambda f(\vec{x}) + \mu f(\vec{y}),$$

άρα δείξαμε ότι μία συνάρτηση της μορφής (6) είναι γραμμική.

(\Rightarrow)

$$\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) = x_1 \vec{e}_1 + x_2 \vec{e}_2 + \dots + x_n \vec{e}_n$$

Θέτουμε

$$\vec{a} = (f(\vec{e}_1), f(\vec{e}_2), \dots, f(\vec{e}_n)) \quad (7)$$

και έχουμε

$$f(\vec{x}) = f(x_1 \vec{e}_1 + x_2 \vec{e}_2 + \dots + x_n \vec{e}_n) = x_1 f(\vec{e}_1) + x_2 f(\vec{e}_2) + \dots + x_n f(\vec{e}_n) = \vec{a} \cdot \vec{x},$$

επομένως δείξαμε ότι μία γραμμική συνάρτηση $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ έχει την μορφή (6) με \vec{a} να δίνεται από την (7).

• Για $n \geq 2, m \geq 2$:

$\vec{f} = (f_1, f_2, \dots, f_m) : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ γραμμική (δηλαδή $f_1, f_2, \dots, f_m : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ γραμμικές)

$$\Leftrightarrow \exists \vec{a}_1, \vec{a}_2, \dots, \vec{a}_m \in \mathbb{R}^n : f_i(\vec{x}) = \vec{a}_i \cdot \vec{x}, \vec{x} \in U, 1 \leq i \leq m \quad (8)$$

Επομένως

$$\vec{f} : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m \text{ γραμμική} \Leftrightarrow \exists m \times n \text{ πίνακας } A \text{ ώστε } \vec{f} = A \vec{x} \quad (9)$$

όπου τα στοιχεία της i -οστής γραμμής είναι τα στοιχεία του \vec{a}_i για $i = 1, 2, \dots, m$.

Συγκεκριμένα, έστω $\vec{a}_i = (a_{i1}, a_{i2}, \dots, a_{in}) \in \mathbb{R}^n$ για $i = 1, 2, \dots, m$. Τότε

$$\begin{aligned} \vec{f}(\vec{x}) &= (f_1(\vec{x}), f_2(\vec{x}), \dots, f_m(\vec{x})) = (\vec{a}_1 \cdot \vec{x}, \vec{a}_2 \cdot \vec{x}, \dots, \vec{a}_m \cdot \vec{x}) \\ &= (a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n, a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n, \dots, a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n) \\ &= A \vec{x} \end{aligned}$$

με

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} f_1(\vec{e}_1) & f_1(\vec{e}_2) & \dots & f_1(\vec{e}_n) \\ f_2(\vec{e}_1) & f_2(\vec{e}_2) & \dots & f_2(\vec{e}_n) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ f_m(\vec{e}_1) & f_m(\vec{e}_2) & \dots & f_m(\vec{e}_n) \end{pmatrix},$$

(Η απόδειξη μπορεί να γίνει ακολουθώντας τη διαδικασία που ακολουθήθηκε στην προηγούμενη περίπτωση (που είχαμε $n \geq 2, m = 1$) για τη σχέση (8)).

Διαφορισιμότητα:

Ορισμός 1: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία πραγματική συνάρτηση n μεταβλητών με U ανοιχτό. Η συνάρτηση f ονομάζεται **διαφορισίμη σε ένα σημείο** \vec{a} του U , όταν υπάρχει γραμμικός μετασχηματισμός $T : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ έτσι ώστε να ισχύει

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{|f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - T(\vec{x} - \vec{a})|}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0, \quad (10)$$

ή ισοδύναμα

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - T(\vec{x} - \vec{a})}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0,$$

για $\vec{x} \in U$ με $\vec{x} \neq \vec{a}$.

Πρόταση 1: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία πραγματική συνάρτηση n μεταβλητών με U ανοικτό. Η συνάρτηση f είναι **διαφορίσιμη στο σημείο** \vec{a} του U αν και μόνο αν υπάρχει ένας $1 \times n$ πίνακας A έτσι ώστε να ισχύει

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{|f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - A(\vec{x} - \vec{a})|}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0, \quad (11)$$

ή ισοδύναμα

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - A(\vec{x} - \vec{a})}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0,$$

όπου $A(\vec{x} - \vec{a})$ είναι το γινόμενο του $1 \times n$ πίνακα A με τον $n \times 1$ πίνακα $\vec{x} - \vec{a}$ (δηλαδή είναι ένα στοιχείο του \mathbb{R} αφού $(1 \times n)(n \times 1) = 1 \times 1$).

Θεώρημα 1: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία πραγματική συνάρτηση n μεταβλητών, η οποία είναι διαφορίσιμη στο σημείο $\vec{a} \in U$. Τότε η συνάρτηση f είναι παραγωγίσιμη στο σημείο \vec{a} . Επιπλέον για τον μετασχηματισμό του Ορισμού 1 και για τον $1 \times n$ πίνακα A της Πρότασης 1, ισχύουν τα παρακάτω:

$$T(\vec{x}) = f_{x_1}(\vec{a})x_1 + f_{x_2}(\vec{a})x_2 + \dots + f_{x_n}(\vec{a})x_n, \quad (12)$$

για κάθε $\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$ και

$$A = f'(\vec{a}) = [f_{x_1}(\vec{a}) \ f_{x_2}(\vec{a}) \ \dots \ f_{x_n}(\vec{a})]. \quad (13)$$

Απόδειξη: Εφόσον η f είναι διαφορίσιμη στο \vec{a} τότε από τον Ορισμό 1 (σχέση (10)) για $\vec{x} = \vec{a} + h\vec{e}_i$ (με $h \neq 0$ πολύ μικρό) παίρνουμε

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{|f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a}) - T(h\vec{e}_i)|}{\|h\vec{e}_i\|} = 0,$$

η οποία καθώς ο T είναι γραμμικός μετασχηματισμός και $\|\vec{e}_i\| = 1$ δίνει:

$$\begin{aligned} & \lim_{h \rightarrow 0} \frac{|f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a}) - hT(\vec{e}_i)|}{|h|} = 0 \\ \Rightarrow & \lim_{h \rightarrow 0} \left| \frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} - T(\vec{e}_i) \right| = 0 \\ \Rightarrow & \lim_{h \rightarrow 0} \left[\frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} - T(\vec{e}_i) \right] = 0 \\ \Rightarrow & \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} = T(\vec{e}_i). \end{aligned} \quad (14)$$

Επομένως από τη σχέση (14) και τον ορισμό της μερικής παραγώγου (βλέπε 4ο μάθημα), υπάρχει η μερική παράγωγος $f_{x_i}(\vec{a})$ για $1 \leq i \leq n$, και ισχύει

$$f_{x_i}(\vec{a}) = T(\vec{e}_i), \quad (15)$$

και επομένως η f είναι παραγωγίσιμη στο σημείο \vec{a} .

Τότε εφόσον ο T είναι γραμμικός μετασχηματισμός και μέσω της (15) παίρνουμε ότι

$$\begin{aligned} T(\vec{x}) &= T(x_1, x_2, \dots, x_n) = T(x_1\vec{e}_1 + x_2\vec{e}_2 + \dots + x_n\vec{e}_n) \\ &= x_1T(\vec{e}_1) + x_2T(\vec{e}_2) + \dots + x_nT(\vec{e}_n) \\ &= f_{x_1}(\vec{a})x_1 + f_{x_2}(\vec{a})x_2 + \dots + f_{x_n}(\vec{a})x_n \end{aligned}$$

Ομοίως δουλεύουμε για να αποδείξουμε τη δεύτερη σχέση του Θεωρήματος 1 (σχέση (13)), δηλαδή θέτουμε πάλι $\vec{x} = \vec{a} + h\vec{e}_i$ (με $h \neq 0$ πολύ μικρό) και από τη σχέση (11) έχουμε ότι

$$\begin{aligned} \lim_{h \rightarrow 0} \frac{|f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a}) - A(h\vec{e}_i)|}{\|h\vec{e}_i\|} &= 0 \Rightarrow \lim_{h \rightarrow 0} \frac{|f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a}) - hA\vec{e}_i|}{|h|} = 0 \\ \Rightarrow \lim_{h \rightarrow 0} \left| \frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} - A\vec{e}_i \right| &= 0 \Rightarrow \lim_{h \rightarrow 0} \left[\frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} - A\vec{e}_i \right] = 0 \\ \Rightarrow \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(\vec{a} + h\vec{e}_i) - f(\vec{a})}{h} &= A\vec{e}_i, \end{aligned} \quad (16)$$

(όπου $A\vec{e}_i$ είναι το γινόμενο του $1 \times n$ πίνακα με το διάνυσμα \vec{e}_i , καθώς κάθε διάνυσμα στο \mathbb{R}^n γράφεται σαν πίνακας στήλη $n \times 1$, επομένως το γινόμενο $A\vec{e}_i$ είναι εν τέλει ένας αριθμός αφού είναι το γινόμενο $(1 \times n)(n \times 1) = (1 \times 1)$). Επομένως από τη σχέση (16) και τον ορισμό της μερικής παραγώγου (βλέπε 4ο μάθημα), υπάρχει η μερική παράγωγος $f_{x_i}(\vec{a})$ για $1 \leq i \leq n$, και ισχύει

$$f_{x_i}(\vec{a}) = A\vec{e}_i, \quad (17)$$

για $1 \leq i \leq n$. Από τις παραπάνω σχέσεις (17) και από τον ορισμό της παραγώγου (βλέπε 4ο μάθημα) προκύπτει ότι

$$A = f'(\vec{a}) = [f_{x_1}(\vec{a}) \ f_{x_2}(\vec{a}) \ \dots \ f_{x_n}(\vec{a})],$$

(καθώς $A = [A\vec{e}_1 \ A\vec{e}_2 \ \dots \ A\vec{e}_n]$ αφού $A\vec{e}_i$ είναι η i -οστή συντεταγμένη του $1 \times n$ πίνακα A).

Ορισμός 2: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία πραγματική συνάρτηση n μεταβλητών με U ανοικτό, η οποία είναι διαφορίσιμη σε ένα σημείο $\vec{a} \in U$. Τότε **διαφορικό της συνάρτησης f στο σημείο \vec{a}** ονομάζεται ο γραμμικός μετασχηματισμός $Df(\vec{a}) : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο:

$$Df(\vec{a})(\vec{x}) := \sum_{i=1}^n f_{x_i}(\vec{a})x_i, \quad (18)$$

για $\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Θεώρημα 2: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία πραγματική συνάρτηση n μεταβλητών με U ανοικτό και $\vec{a} \in U$. Τότε τα ακόλουθα είναι ισοδύναμα:

1. Η συνάρτηση f είναι διαφορίσιμη στο σημείο \vec{a} .
2. Η συνάρτηση f είναι παραγωγίσιμη στο σημείο \vec{a} και ισχύει:

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - f'(\vec{a})(\vec{x} - \vec{a})}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0, \quad (19)$$

όπου $f'(\vec{a})(\vec{x} - \vec{a})$ είναι το γινόμενο του $1 \times n$ πίνακα $f'(\vec{a})$ με τον $n \times 1$ πίνακα $\vec{x} - \vec{a}$ (καθώς το διάνυσμα $\vec{x} - \vec{a}$ του \mathbb{R}^n μπορεί να γραφεί σαν πίνακας στήλη $n \times 1$), η οποία γράφεται ισοδύναμα ως

$$\lim_{\vec{x} \rightarrow \vec{a}} \frac{f(\vec{x}) - f(\vec{a}) - \nabla f(\vec{a}) \cdot (\vec{x} - \vec{a})}{\|\vec{x} - \vec{a}\|} = 0. \quad (20)$$

Επιπλέον, αν ισχύει ένας από τους παραπάνω ισοδύναμους ισχυρισμούς (1. ή 2.) τότε για το διαφορικό της f στο σημείο \vec{a} ισχύει ο ακόλουθος τύπος:

$$Df(\vec{a})(\vec{x}) = f'(\vec{a})\vec{x} = Jf(\vec{a})\vec{x} = \nabla f(\vec{a}) \cdot \vec{x} \quad (21)$$

Η τελευταία σχέση, δηλαδή η σχέση $Df(\vec{a})(\vec{x}) = \nabla f(\vec{a}) \cdot \vec{x}$, γράφεται ισοδύναμα ως εξής:

$$\begin{aligned} Df(\vec{a})(\vec{x}) &= [f_{x_1}(\vec{a}) \ f_{x_2}(\vec{a}) \ \dots \ f_{x_n}(\vec{a})] \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \dots \\ x_n \end{bmatrix} \\ &= (f_{x_1}(\vec{a}), f_{x_2}(\vec{a}), \dots, f_{x_n}(\vec{a})) \cdot (x_1, x_2, \dots, x_n) \end{aligned} \quad (22)$$

Πόρισμα 2: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία διαφορίσιμη συνάρτηση στο σημείο $\vec{a} \in U$. Τότε η f είναι συνεχής στο σημείο \vec{a} . Ο αντίθετος ισχυρισμός δεν ισχύει πάντα.

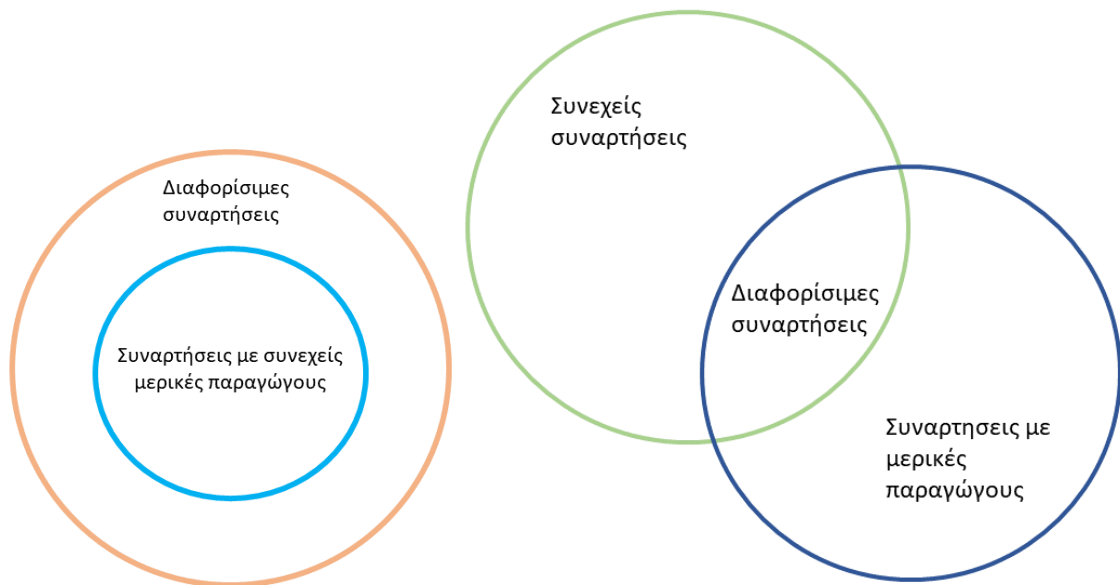
Αντιπαράδειγμα του αντίθετου ισχυρισμού είναι η συνάρτηση $f(x, y) = |x|$ η οποία είναι συνεχής στο $(0, 0)$ αλλά δεν είναι παραγωγίσιμη στο $(0, 0)$ (αφού δεν έχει μερική παράγωγο ως προς x).

Θεώρημα 3: Έστω $f : U \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ μία C^1 συνάρτηση (ή αλλιώς συνεχώς παραγωγίσιμη συνάρτηση) σε ένα σημείο $\vec{a} \in U$. Τότε η συνάρτηση f είναι διαφορίσιμη στο σημείο \vec{a} . Ο αντίθετος ισχυρισμός δεν ισχύει πάντα.

Παρατήρηση: Μία διαφορίσιμη συνάρτηση σε ένα σημείο \vec{a} , έχει μερικές παραγώγους $f_{x_i}(\vec{a})$ ($1 \leq i \leq n$) στο \vec{a} . Ο αντίθετος ισχυρισμός δεν ισχύει πάντα.

Αντιπαράδειγμα του αντίθετου ισχυρισμού είναι η συνάρτηση $f(x, y) = \begin{cases} \frac{2xy}{x^2 + y^2}, & (x, y) \neq (0, 0) \\ 0, & (x, y) = (0, 0) \end{cases}$

η οποία δεν είναι συνεχής στο $(0, 0)$ επομένως δεν είναι διαφορίσιμη στο $(0, 0)$ (από το Πόρισμα 2) αλλά έχει μερικές παραγώγους $f_x(0, 0)$ και $f_y(0, 0)$ στο σημείο $(0, 0)$.

Άσκηση 1: Έστω η συνάρτηση

$$f(x, y) = \begin{cases} \frac{xy^2}{\sqrt{x^2 + y^2}}, & (x, y) \neq (0, 0) \\ 0, & (x, y) = (0, 0) \end{cases}$$

Ναδειχθεί ότι η f είναι διαφορίσιμη στο $(0, 0)$ με διαφορικό $Df(0, 0) = 0$.

Λύση: Η συνάρτηση f είναι παραγωγίσιμη με παράγωγο $f'(0, 0) = [0 \ 0]$. Επίσης,

$$\frac{|f(x, y) - f(0, 0) - \nabla f(0, 0) \cdot (x, y)|}{\|(x, y) - (0, 0)\|} = \frac{\left| f(x, y) - [0 \ 0] \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} \right|}{\|(x, y) - (0, 0)\|} = \frac{|x|y^2}{\sqrt{x^2 + y^2}} = \frac{|x|y^2}{x^2 + y^2} \leq \frac{|x|y^2}{y^2} = |x| \rightarrow 0$$

για $(x, y) \rightarrow (0, 0)$. Επομένως από την παραπάνω σχέση (και τις ιδιότητες ορίων) έχουμε ότι

$$\lim_{(x,y) \rightarrow (0,0)} \frac{|f(x, y) - f(0, 0) - \nabla f(0, 0) \cdot (x, y)|}{\|(x, y) - (0, 0)\|} = 0 .$$

Επομένως από το Θεώρημα 2 έχουμε ότι το διαφορικό δίνεται από τον τύπο

$$Df(0, 0)(x, y) = \nabla f(0, 0) \cdot (x, y) = [0 \ 0] \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = 0 .$$

Άσκηση 2: Να αποδειχθεί ότι δεν είναι διαφορίσιμη στο σημείο $(0, 0)$ η συνάρτηση f με τύπο:

$$f(x, y) = \begin{cases} \frac{xy}{x^2 + y^2}, & (x, y) \neq (0, 0) \\ 0, & (x, y) = (0, 0) \end{cases} .$$

Λύση: Η συνάρτηση f δεν είναι συνεχής στο $(0, 0)$, καθώς

$f(x, 0) = 0 \rightarrow 0$ και $f(x, x) = \frac{1}{2} \rightarrow \frac{1}{2}$ για $x \rightarrow 0$, άρα δεν υπάρχει το όριο $\lim_{(x,y) \rightarrow (0,0)} f(x, y)$.

Επομένως από το Πόρισμα 2 η f δεν είναι διαφορίσιμη στο $(0, 0)$

(καθώς βάση του Πόρισματος, αν ήταν διαφορίσιμη στο $(0,0)$ θα ήταν και συνεχής στο $(0,0)$).